

ИНТЕРЕСОВАЊЕ ЗА ФИЛМОВЕ СВИХ ЖАНРОВА

Реч филм има више различитих значења, а означава сиров материјал потребан за слику и тон.⁶¹ Лексикографски речено филм се употребљава да значи, именује широко подручје, техничког, економског, уметничког па и журналистичког.

Према *Лексикону савремене културе*, филм се у основи темељи на поступку одражавања, „при коме се појединачни снимци акције која се изводи пред филмском камером смењују великом брзином...”⁶² Миливој Солар у својој најновијој *Теорији књижевности* са особеним речником назива, филм одређује као вишезначни општи именитељ различитих

61 *Енциклопедија лексикографског завода 2*, Загреб, MCMLVI (1956), стр. 707. Из наставе *Историја новинарства*, на Факултету за културу и медије Мегатренд универзитета од 2006. до 2010. Из наставе *Историја новинарства*, на Факултету за културу и медије Мегатренд универзитета од 2006. до 2010.

62 *Лексикон савремене културе – теме и теорије, облици и институције од 1945. до данас*. Приредио Ралф Шнел, Београд, 2008, стр. 185-187. Бела Балаш истиче да је одражавање стварности темељ сваког филма. (*Дух филма*, 1930).

видова делатности, „институција и техника везаних уз производњу и дистрибуцију филмова.“⁶³

Мишко Шуваковић институционално приказивање филма сагледава тако што се однос екрана и гледаоца уграђује феноменолошки (ментално и телесно) премештајући функције фантазма из индивидуалног унутрашњег догађаја у спољашњи поредак колективног односа филмске индустрије...⁶⁴

„Филмско дело приказује реални и фикционални објекат, ситуацију, или догађај, тако што га показује, описује или означава. Реални или фикционални референт има свој контекст који детерминира оријентације приказивања...“

Филм може бити важан уметнички, историјски извор, слика и убедљиво сведочанство које се користи сликом и звуком у процесу сагледавања одговарајућих збивања, њиховог јавног презентирања и евентуалног преиспитивања узрочно-последичних веза, релација и односа, на имагинативан и креативан начин. Филм стваралачки поседује двоструко: „обраћа се човековом чулу вида и чулу слуха, снага и уверљивост почивају му управо на овој особини, те је због тога изванредно вредан документ, који упечатљиво и сугестивно сведочи о људима, времену и простору у којем је настао.

Поред велике љубави према литератури, класицима и читању, о чему смо нешто шире писали,⁶⁵ Милан С. Димитријевић је, као и његов отац Сергије, био велики љубитељ филмова сваке врсте и свих жанрова, нарочито у гимназијским данима. То смо сасвим кратко, у два пасуса, назначили при крају биографског осврта на његово гимназијско школовање.⁶⁶ Сада ћемо се шире осврнути на учесталост биоскопских посета, на одласке са друговима, на број виђених филмова и евиденцију о њима, те посете Југословенској кинотеци и Руском дому.

– Поред интензивног занимања за литературу, филмови су представљали посебну област интересовања⁶⁷ – казује нам Милан приликом једног од учесталијих сусрета, половином 1988. године. – У почетном гимназијском периоду ишао сам једном до два пута недељно у биоскоп; а на крају, у VII и VIII разреду (по старом), ишао сам свакодневно. У неким моментима било ми је тешко да нађем филм који нисам гледао... Обилазио сам, без проблема и умора све биоскопске дворане и њихова удаљеност ми није ни најмање сметала, било да је Вуков споменик – Земун, Баново брдо, Дорћол... – живо се сећа Милан, и некако nonchalantно додаје: – У то време жанр уопште није био важан, главно је да је филм који нисам гледао.⁶⁸

63 Миливој Солар, *Теорија књижевности са рјечником књижевног називља*, “Службени гласник“, 2012, стр. 346.

64 Мишко Шуваковић, *Појмовник савремене уметности*, Загреб, 2005, стр. 211-212

65 Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник Милан С. Димитријевић*, стр. 137-141.

66 Исто, стр. 130.

67 Књижевност је, према мишљењу Миливоја Солара, умногоме утицала на филмску уметност; филм у великој мери следи „фабуле, ликове и поступке преузете из књижевности, али истовремено постоји и подједнако јак утицај филма на целокупну књижевност.“ – М. Солар, *Теорија књижевности са рјечником...*, стр. 346.

68 *Рукописне белешке из разговора са М. С. Димитријевићем*, Београд, 08.VII 1988. Исказ ауторизован 18. 12. 2015.

– Како си у тим раним гимназијским данима обезбеђивао новац за тако честе посете биоскопима? Претпостављам да то није било ни лако, ни једноставно? – распитујем се знатижељно.

– *Мувањем* и *крпарењем* – одговара лако жаргонски и одмахује руком. – Сналазио сам се на разне начине, и у незгодним ситуацијама... Понекад ми укућани дају новац за превоз до Земуна, на пример, а ја отпешачим, како бих уштедео, па наредни пут тим новцем купим биоскопску карту – објашњава нам Милан подробније, како би нам појаснио ситуацију.

– Други пут су ми другови, који су имали више пара, обезбеђивали улазницу, што ми је врло тешко падало и дубоко погађало! – притужује се братић, нерадо и са доста устручавања.

– Од свих другова у разреду, осим Франца Жугела, имао сам најмањи џепарац, што ме је истински мучило. Непријатно ми је било да сам толико без пара па да ми неко плати улазницу – бора чело и тугаљиво мргоди лице. – Често смо на биоскопске представе, нас неколицина, ишли групно, договоримо се, одаберемо филм и кренемо другарски...

Милан наводи имена тих, себи блиских другова: Немања Ристић, касније лекар у Великом Градишту, Сергије Стангачиловић, чији је отац био професор универзитета (геологија), Иван Прекајски, Чеда Караматијевић (унук уметника Пива Караматијевића), кога су звали „Комшија“...

– За све те моје другове је карактеристично да су били деца високо образованих људи, истакнутих интелектуалаца; сви они су из својих породица понели пуно тога у духовном и сазнајном смислу, што нас је зближавало и узајамно повезивало. Поред већег нивоа знања, културе, широке информисаности, имали су разнородна интересовања, што значи и више различитих тема за разговоре и расправе о сваковрсним друштвеним, уметничким, историјским, научним и другим питањима и појавама⁶⁹ – разлаже Милан и прави суптилнију дистинкцију у односу на успех у школи и процесу образовања.

– Независно од оцена из појединих предмета и општијег успеха, они су имали један неконвенционалан начин мишљења и однос према свету и животу – објашњава Милан ту особеност својих другова. – Уз то, упадљив је и један критичко-аналитички однос према стварности и спремност да се она негира, у тежњи ка неком бољем и хуманијем свету – истиче овај песник, свестан важности начела критике свега постојећег. – На друштвене, културне, политичке и геополитичке (израелско-арапски рат 1967. и расправе о њему)⁷⁰ и друге слабо-

69 Исте рукописне белешке, од 08.VII 1988. Исказ ауторизован 18. 12. 2015.

70 У *Дневнику примисли* пише: За 8.7.1988, договорен сусрет са М. С. Димитријевићем... Нагло се тргао из сна и скочио, јер Братић може свакога момента да стигне у миријевски стан... Сав ужурбан, под извесним самопритиском! Хоћу ли стићи да се средим и приправим радни сто? Повећа грчевитост (8^ч 45^м). Милан је мало закаснио... Прелиставам белешке са претходног састанка, спреман да заговарам враћање на биографске појединости што се односе на гимназијски период. После чаја и кафе, од 9 и 15, предано разрађујемо приступ и тематски обухват. Понети плодноним бележењем, изостављамо доручак (11^ч 45^м).

После Милановог одласка из стана, доручак с ногу и спремање за одлазак до агенције ради уплате за туристичко путовање *Азурна обала и Тоскана* – трагом Милоша

сти, гледали смо као на недостатак и мањкавост рационалности и упоређивали их са идеолошким стремљењима ка прогресу духа и ума у савременој науци – прелази наш саговорник на личнији тон. – Поседовали смо јаку жељу да са-мостално, кроз сопствена виђења, дођемо до наших сазнања,⁷¹ без укључивања и уклапања у наметнуте схеме мишљења, сазнавање нам је било више оруђе да у дискусијама будемо убедљивији, аргументованији, а мање циљ по себи. Родитељи су нам често наметали неку своју логику, схеме и форме мишљења, које се нису подударале с нашим погледима на свет – тумачи Милан делић филозофије своје генерације.

– Наша гледишта су иначе била врло разнородна, али нисмо робовали својим уверењима, иако смо их одлучно заступали и бранили. Дијалог је, безмало увек, вођен сасвим коректно, упркос неслагањима. Расправљали смо мирно и сталожено о ономе што нас је занимало, и то на узајамно задовољство. Нисмо се испразно прегањали у тим дискусијама, већ смо интензивно умовали, наводили примере, илустрације, аргументе – приказује Милан природу тих другарских дебата.

– Али, као што знаш, то навођење примера није скоро никакав доказ, о томе чак постоји и једна јеврејска народна пословица.⁷² Својевремено смо се спорили око тога у нашим хварским разговорима, пре десетак година – подсећам га, уз напомену да о томе постоје и моје дневничке белешке. Можда ћемо нешто од тога унети у будућу књигу о теби⁷³ – додајем. – У заједничком договору наћи ћемо најбоље решење.

– Ова врста интелектуалног дружења, кроз дискусије, полемике и дебате, у којима смо одмеравали опсег знања, домете, али и границе и омеђености, знатно је утицала на моја схватања и поглед на свет – враћа се Милан размишљањима о својим друговима и узајамним утицајима. – И то поготову када је реч о уважавању различитости, супротних ставова и гледишта, уз изразитије критичко сагледавање и разматрање понуђених информација и њихово објективније интерпретирање – наглашава Милан.

Док разговарамо о овоме заједно имамо у виду различите критичке теорије које полазе од Кантовог критичког идеализма, преко Хегела и Маркса, до франкфуртске школе, Маркузеа и Нове левице, коју смо симпатисали.

Црњанског, како сам радо говорио... Код Дуде, па делимично и код мене, колебање због великих, паклених врућинштина, јер треба седам дана аутобусом путовати...

При крају ове, само делимично преузете дневничке белешке пише: ... *У скромности има неке тихе мудрости.* – М. Егерић.

У овом контексту Димитријевић је шире говорио о начину како су пратили поминути рат на географским картама, у штампи, уз неслагасје и полемике са родитељима, на шта ћемо се евентуално осврнути у некој другој прилици. – Исте рукописне белешке, од 08.VII 1988. Исказ ауторизован 18.12.2015.

71 „Знање је тек онда знање када је стечено напором властите мисли, а не памћењем“ – писао је Толстој на једном месту.

72 „На пример није никакав доказ“ – каже једна јеврејска пословица.

73 Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник Милан С. Димитријевић*, стр. 364.

– Као пример могу да ти наведем критичко праћење и читање дневне штампе у време израелско-арапског рата. Неки моји приснији другови прецизно су бележили податке из новинских извештаја о броју оборених израелских авиона. Показало се да је срушено више од оног што су имали у својој авијацији. – Ал’ наше новине лажу па лажу! – узвикивали су они – приповеда нам Милан убедљиво, користећи спретно и формалне појединости.

Помиње како је лист „Борба“ у првим данима тога рата објавио велику и детаљну карту Израела, вероватно у намери да читаоцима пружи задовољство праћења и обележавања заставицама напредовања арапских трупа.

– Све вести и коментаре примали смо са великом неверицом и резервом, независно од наметања режимског мишљења споља, покушавајући да дођемо до неке своје аутохтоне истине – истиче поново важност самосвојног критичког и плуралистичког виђења важнијих друштвено политичких збивања.

Млади људи нису склони да своју истину прилагођавају и мењају у складу са туђом. За њих истина се унеколико подудара са лепотом и стварношћу, како је виде; она им је подједнако објективна као и непатворена стварност и лепота. Догоди ли се да посумњају у своје дубоко личне истине, поколебају се у постојање важних истина у које не верују.

После ове мале дигресије, која делимично осликава Миланове школске другове и њихов заједнички однос према свету, враћамо се разговору о филмовима и кинотеци.

– Мени је гледање филмова у Југословенској кинотеци представљало посебну радост и задовољство, које ништа друго није могло заменити. Богатство, разноврсност и висок уметнички домет филмова из минулих епоха привлачили су нашу пажњу. На филмске представе одлазили смо групно, чопоративно, јер смо били заљубљеници тих магичних покретних слика, које су нас одушевљавале и храниле велику радозналост и глад за сваковрсним сазнањима... Зато смо у гиманзијским годинама, а и касније, били њени одани гости⁷⁴ – саопштава Милан и сада са дозом неке притајене радости, коју је умео откривати у филмској уметности, али и у себи и свету околно.

После тога, у неком полузаносу, набраја антологијске филмове, виђене у Кинотеци: „Оклопчача Потемкин“, „Александар Невски“ – Сергеја Ајзенштајна, и то не случајно; затим „Деца раја“ Рене Клера, уз филмове са Жан Габеном из „Јадника“, као поштовалац француске културе и уметности, па сентиментални филм „Прохујало са вихором“, „Саламбо“, „Земља фараона“, „Поштанска кола“.

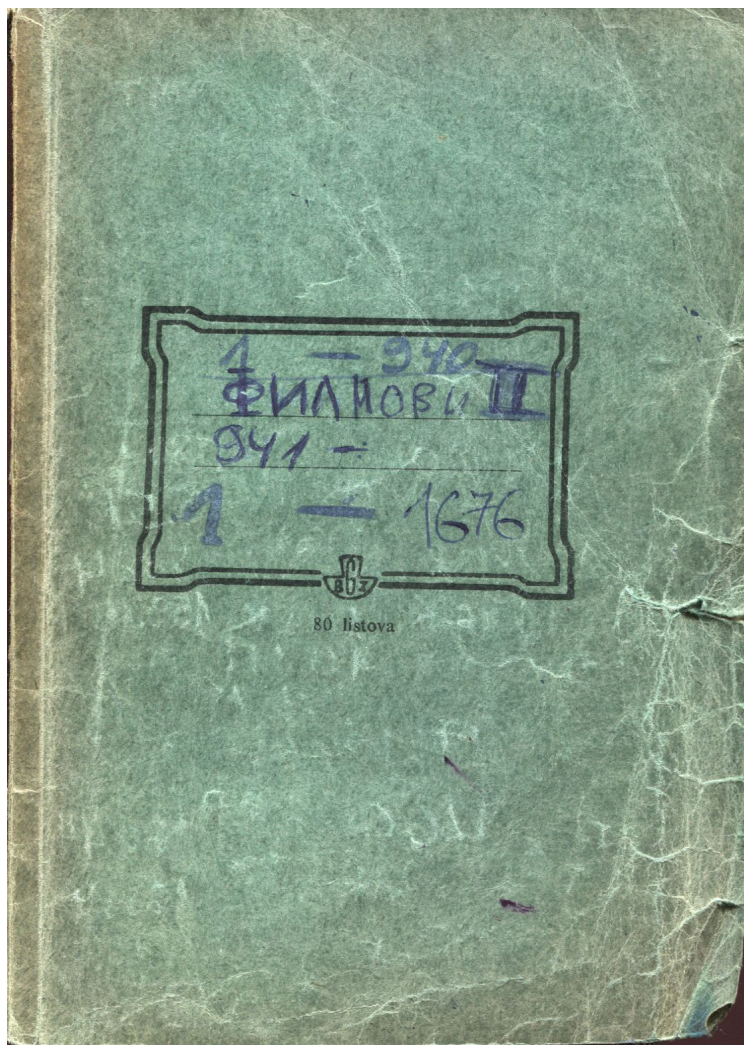
– Филм „Сведок оптужбе“ гледао сам два пута, а касније и по трећи пут на телевизији. О томе смо, чини ми се већ причали...

Помиње научно-фантастичне филмове, као што је „Забрањена планета“, филмове страве, вампирске, које сврстава међу антологијске, са Клаусом Кинским и друге.

⁷⁴ *Рукописне белешке из разговора са М. С. Димитријевићем*, Београд, 08. VII 1988. Исказ ауторизован 18. 12. 2015.

– О већини тих филмова смо међу собом разговарали, коментарисали поједине епизоде, описивали како смо понешто доживели. Када је била у питању екранизација књижевних дела, као што су на пример „Три мускетара“, упоређивали смо филмску интерпретацију са оном изворном, литерарном, вреднујући оно што је добро урађено, а критикујући промашаје. Неке филмове, као што је овај поменути, гледали смо и више пута – беседи самозадовољно овај страсни филмација.

– Филмови сваке врсте били су нам извор великог заједничког уживања, као и прочитане књиге! – поново наглашава Милан. – Тај ужитак плаћали смо на разне начине,⁷⁵ само је било важно да обезбедимо потребан новац за улазнице, што није било увек лако и једноставно, али смо се сналазили и испомагали, као што сам ти већ рекао – указује на оно што му је била истинска мука и невоља.

⁷⁵ На овом свету све се плаћа, а нарочито уживање, Анатол Франс

– Водио сам пажљиву евиденцију о гледаним филмовима, сличну оној о књигама; а то чиним још и данас.⁷⁶ Могу ти рећи да сам гледао укупно 5.400 филмова, колико је регистровано у мојим свескама. То бележење и евидентирање прихватили су и неки моји другови, као што су Немања и Сале.

Изненађен овом превеликом бројком, изражавам извесну неверицу, па питам како изгледа сва та евиденција у време доста честих боравака у иностранству?

– У датом моменту, на посебном папиру забележим филмове које сам гледао, а после те податке преносим у одговарајућу свеску. До сада има осам или девет таквих свезака, у шта можеш и сам да се увериш. Поред тога, све је у једној фасцикли, на оном трговачком папиру, боље сређено и организовано по абecedном реду, тако да се у свако доба може проверити наслов одређеног филма – збори Милан мирно, одмерено и убедљиво.

Ово је била прилика да се присети и првих филмова у синемаскоп и тод-ао техници.

– Исто се сећам када је дошао први синемаскоп филм „Кармен Џонс“, а други је био „Михаил Строгов“, у боји, – набраја и помиње биоскоп „Козара“, који је међу првима био адаптиран за такве пројекције. При том указује на биоскопе и филмове у тод-ао систему: „Одеон“, „Вук Карацић“, Дом синдиката и филмове као што су „Одисеја 2001“...

А онда прелази на филмске пројекције у Руском дому културе:

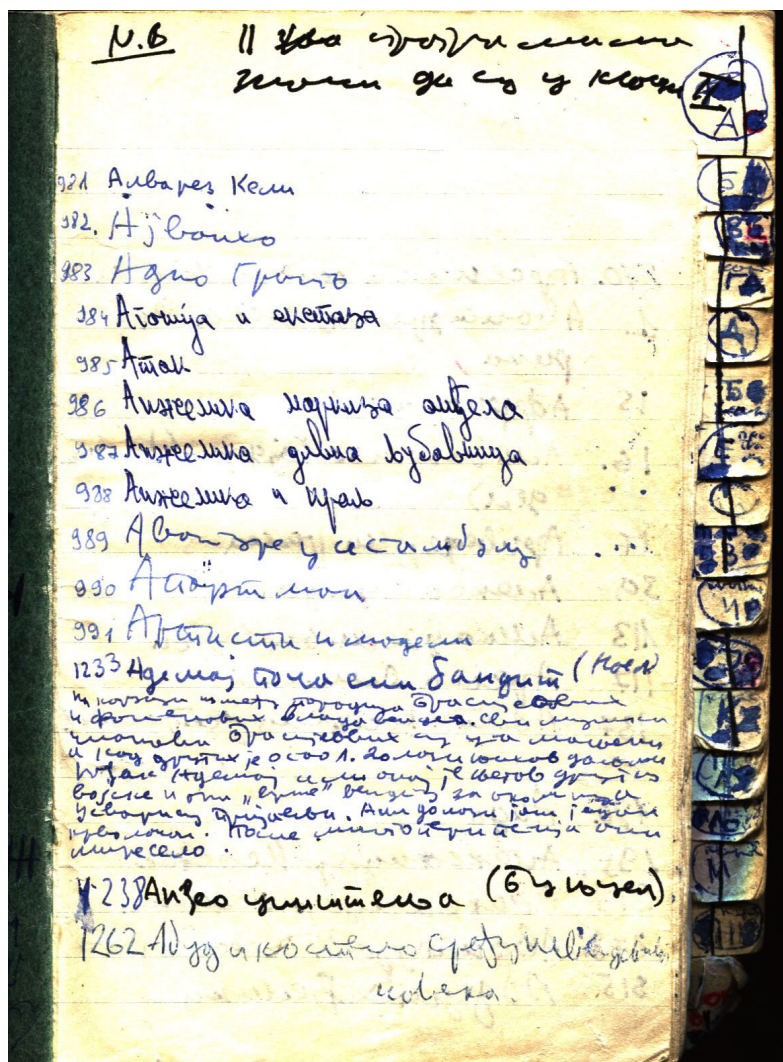
– Тамо смо редовно породично позивани на све филмске пројекције и одлазили смо фамилијарно. Гледали смо много одабраних совјетских филмова, који се нису могли видети у нашим биоскопима. То су биле нетитловане копије, са милозвучним руским језиком, који смо и на овај начин могли усавршавати, у погледу изговора, акцената. Тих 60-тих година ишли смо са татом, углавном таксијем, најчешће, Нина и ја, понекад и мама... Приказивао се циклус филмова насталих на екранизацији дела књижевних класика XIX века, наравно, изворно, са нетитлованим копијама – говори Милан исповедно, утихнутим гласом.

– У Руском дому су приказиване и филмоване велике оперске и балетске представе, као што су „Борис Годунов“ и „Лабудово језеро“, са врхунским совјетским уметницима. Биле су то мале свечаности за ухо и очи, у којима се могло бесплатно уживати, а биле су нам доступне због наше руске крви и наслеђа – глагољао је лагано о ономе што је представљало део основа његове широке културе.

– Као што знаш, одувек сам волео научно-фантастичну прозу, романе... Има сам чак и неке литерарне покушаје такве врсте... У Руском дому сам одгледао све научно-фантастичне филмове совјетске продукције; то су често била врло успела, маштовита уметничка остварења, која разгоревају узбудљиву имагинативност; и нису остала без извесног утицаја на моје опредељење да студирам астро-физику – закључује Милан своје приповедање љубави за филм и филмску уметност.

76 Исте рукописне белешке.

Напоменимо на крају да је у вези са својевременим научно-стручним скупом о аутору ове књиге⁷⁷ припреман прилог: *Погледи Николе Цветковића на филмску уметност*. Текст захвата садржај дигитализоване свеске бележака о филму (*Зашто и чему белешке о филму*) из 1961/1962. године.

Део списка гледаних филмова

У истој свесци присутан је младалачки осврт на Калатазовљев филм *Непослато писмо* (26. V 1962.) и филм *Синови и љубавници*, те на Буњуелов филм *Назарен*.

77 Научно-стручни скуп *Стваралаштво Николе Цветковића*, Јагодина, 1. јун 2007 – Универзитет у Крагујевцу – Педагошки факултет у Јагодини; Факултет за културу и медије Мегатренд универзитета у Београду; Вања Лука College, Дечје позориште „Станиславски“, Јагодина; Књижевна радионица „Владимир Крисић“, Београд.

У тај контекст улазе сачуване и дигитализоване белешке за дискусију о филму *Буђење пацова* Живојина Павловића и паралела Буњуел – Павловић (17. XI 1967); казивање о филму *Луди Пјеро* Жан Лик Годара (18. XII 1968), као и разматрање о филму *Црвена пустиња* – Антонионија, и текст *Пикасова шетња* – поводом филмовања истоимене песме Жака Превера.

Поред тога, аутор ове књиге писао је у локалној штампи о лесковачким синеастима (1969),⁷⁸ о филму *Кокус* (1970),⁷⁹ а у новије време о аматерском завичајном филму *Сање Цветковић*.⁸⁰

78 Н. Цветковић, *Нова остварења лесковачких синеаста*, „Наша реч“, 28. 02. 1969. 79 Н. Цветковић, *Поводом XIV фестивала аматерског филма Србије; Кокус – трагична метафора*, *Наша реч*, 17.04.1970.

80 Н. Цветковић, *Поетика завичаја и завичајности, језик и фолклор*, *Зборник Дијалекат – дијалекатска књижевност*, Лесковац, 2011, стр. 264-265.